

Геноцид євреїв

Перед Геноцидом

Перед початком II світової війни у Польщі жило 35 млн. 100 тис. чоловік, у тому числі 3 млн. 460 тис. євреїв. За польським правом вони були організовані у гміни за віросповіданням, які утворювали Релігійне об'єднання іудейського віросповідання. Євреї, які жили в польській державі, мали політичні партії (у тому числі й парламентське представництво), школи, театри, газети (виходило понад 300 назв такими мовами: івритом, ідиш і польською), наукові інститути і видавництва. Представники іудейського віросповідання займалися здебільшого торгівлею і ремеслом, були також власниками фабрик, на яких працювали робітники-євреї. Стосунки поляків і євреїв у відродженій польській державі не обходилися без напруги. Вона посилилася у тридцяті роки і мала здебільшого економічне підґрунтя.

Після приходу у 1933 р. до влади в Німеччині Гітлера у цій державі під керівництвом нацистів поступово запроваджувалося репресивне право, спрямоване проти євреїв. Потім, ще перед початком II Світової війни мало місце багато злочинів (особливо у «кришталеву ніч»), здійснених з метою «очищення» країни від «єврейства». Ліквідація євреїв також була зарахована німцями до цілей війни, але спосіб «вирішення єврейського питання» дозрівав поступово. Перші злочини щодо польських євреїв були вчинені під час воєнних дій проти Польщі у вересні 1939 р.: убивство 7 тис. цивільних віруючих іудейського віросповідання. Черговим кроком проти євреїв було застосування проти них драконівських норм расистського права. Євреям і полякам єврейського походження було наказано носити пов'язки із зіркою Давида, вони були зобов'язані працювати в примусовому порядку (чоловіки від 14 до 65 років), для них відкривали табори праці, потім їх силоміць зігнали до гетто і суворо заборонили їх покидати. До середини 1941 р. тільки у **Генерал-губернаторстві** функціонувало близько 400 гетто, а в найбільшому з них – у Варшаві – було ув'язнено щонайменше 400 тис. людей. Процес ізоляції в гетто єврейського населення супроводжувався націоналізацією: передачі у власність німців підлягали як особисті речі (напр., біжутерія), так і єврейські квартири чи підприємства. Владні повноваження в гетто належали німцям і здійснювалися за посередництвом єврейських рад (юдєнрати) і єврейської поліції. Мешканці гетто страждали від голоду, перенаселення і хвороб – вулиці були встелені трупами або людьми, які гинули з голоду і виснаження. У гетто виникала величезна

соціальна нерівність. До своєї еліти належали багатші, які розпродавали своє довоєнне майно, працівники юденратів і єврейської поліції, люди, які співпрацювали з німцями, зрештою контрабандисти і власники дорогих ресторанів. Майже у всіх гетто поза відкритим життям існувало також підпільне як економічне, так і політичне життя (діяли партії – від соціалістичного Бунду до сіоністів). Виходила нелегальна преса (у варшавському гетто аж 50 назв), підтримувалися контакти з «арійською» частиною, зокрема, з представниками Польської Підпільної Держави. Особливу місію виконував Емануель Рінгельблюм, який вів Літопис варшавського гетто, де документував буденне життя, розпорядження і кроки німецьких окупантів, які ілюстрували політику геноциду III Рейху щодо євреїв, ув'язнених в гетто.

Геноцид

Планове винищення єврейського населення почалося у червні 1941 р.

Планове винищення єврейського населення почалося у червні 1941 р. – разом із нападом Німеччини на Радянський Союз. Німецькі підрозділи, які вступали на окуповані на той час СРСР східні польські землі (а потім і вглиб Радянської Росії), а за ними також і допоміжні підрозділи колаборантів: українських та литовських – масово розстрілювали різні категорії населення, здебільшого євреїв. Таким чином, у стратах, які тривали від липня 1941 до 1944 р. у Понарах під Вільно, було розстріляно понад 70 тис. євреїв. Влітку 1941 р. єврейське населення також стало жертвою організованих німцями погромів, у яких брало участь насамперед українське населення (зокрема, Львів, Золочів), а також польське населення (Єдвабне і ін.) за підбурюванням чи примусом німців. А вже на Кресах німці використовували з пропагандистською метою антиєврейські настрої, які виникли через колаборацію частини єврейської спільноти з Советами у 1939-1941 рр.

У грудні 1941 р. німці відкрили у Хелмні-на-Нері (на землях, приєднаних до III Рейху) перший табір смерті. Як знаряддя вбивства використовувалися вантажні автомобілі, сконструйовані таким чином, щоб вихлопні гази проникали всередину і труїли зачинених там людей. Другий етап геноциду почався у перші місяці наступного року. У січні 1942 р. у Ванзее біля Берліну було прийнято таємне рішення щодо проведення «остаточного вирішення єврейського

питання», тобто, фізичного винищення європейських євреїв. Першими було вирішено ліквідувати тих євреїв, які жили в **Генерал-губернаторстві (операція „Reinhardt“)**.

Як знаряддя вбивства використовувалися вантажні автомобілі, сконструйовані таким чином, щоб вихлопні гази проникали всередину і труїли зачинених там людей.

У наступні місяці вона продовжувалася у **таборах смерті** в Белжці (від березня 1942 р.), Собіборі (від травня 1942 р.) і в Треблінці (від липня 1942 р.) – тоді було вбито газом 1,5 млн. євреїв. У останньому з таборів загинуло протягом 46 днів депортації щонайменше 250 тис. євреїв із гетто у Варшаві. Символом героїзму цього трагічного періоду став варшавський педагог Януш Корчак, який – попри можливість вибратися на «арійський» бік – вирішив розділити долю зі своїми підопічними з єврейського сиротинця і загинув разом з ними у Треблінці. Голова варшавського юденрату Адам Черняков, який не бажав виконувати німецькі накази, пов'язані з вивезенням у **табори смерті**, вчинив самогубство. Перед самою смертю він написав: «Від мене вимагають, щоб я власними руками вбивав дітей свого народу. Мені не залишається нічого іншого, тільки вмерти». Процес депортації із гетто в табори смерті виглядав скрізь приблизно так само; як написав Анджей Жбіковський: «Після отримання відповідного розпорядження поліція [німецька] оточувала локальне гетто і по-звірячому виганяла приречених на смерть євреїв на найближчу залізничну станцію. Звідти вони їхали в наглухо зачинених вагонах для худоби у газові камери. На місці, після короткого відбору – групу найсильніших залишали для допоміжних робіт – роздягнених догола євреїв (жінкам голили голови) гнали до камер. Потім спеціальне командування закопувало чи палило тіла». Загалом у штабі **акції „Reinhardt“** і трьох таборах смерті працювало 92 німці і 300-350 охоронців, найчастіше українського походження, які проходили навчання у навчальному таборі Травники біля Любліна.

Першими було вирішено винищити тих євреїв, які жили в Генерал-губернаторстві. У наступні місяці у таборах смерті в Белжці, Собіборі і Треблінці було вбито газом 1,5 млн. євреїв. В останньому з названих таборів протягом 46 днів депортації загинуло щонайменше 250 тис. євреїв із гетто у Варшаві.

Форми опору євреїв проти операцій з депортації у табори смерті були різноманітними, насамперед вони намагалися нелегально перейти на «арійський» бік. Сильні фізично, молоді євреї намагалися, на жаль, часто невдало, втекти під час перевезення. Інші втікали з таборів

праці. Деякі вступали у лісові партизанські загони, зі зброєю в руках шукаючи порятунку, їжі і притулку. У варшавському гетто, у якому після акції з депортації у 1942 р. залишилося ще близько 50 тис. євреїв, діяли у підпіллі дві бойові структури: Єврейська бойова організація та Єврейський військовий союз. Бійці виконували вироки щодо єврейських колаборантів, збирали зброю і готувалися до збройного опору проти німців. Повстанська боротьба почалася 19 квітня 1943 р., через плани німців повністю ліквідувати гетто і тривала понад три тижні. Євреї під командуванням Мордехая Анелевича боронилися завзято, а німецькі підрозділи, вдершись в гетто, знищували один за одним осередки опору, підпалюючи будинок за будинком, здобуваючи вулиця за вулицею, бункер за бункером. У повстанні вижило всього кілька десятків бійців, які вирвалися на «арійський» бік; з німецького боку імовірно загинуло понад 80 солдатів. 16 травня 1943 р. німці підірвали Велику Синагогу, а Юрген Стропп, який командував ліквідацією повстання, тріумфально рапортував у Берлін: «Єврейський житловий район у Варшаві припинив своє існування».

Жертв відправляли прямісінько з розвантажувальної рампи у газові камери.

Крім знищення мільйонів євреїв у таборах смерті, у 1942-1944 роках було розстріляно ще сотні тисяч євреїв, які перебували у німецьких **таборах примусової праці**, зокрема, у Плашові, Майданеку, Освенцимі чи Штуттгофі. Водночас у 1942-1944 роках у **табори смерті** привозили європейських євреїв: з Протекторату Чехії і Моравії, зі Словаччини й Угорщини, а також з Франції чи Голландії. Найбільше з них потрапило у табір смерті Аушвіц-Біркенау. Жертв відправляли прямісінько з розвантажувальної рампи у газові камери. За новими даними у цьому таборі було вбито понад 1 млн. євреїв (для порівняння, другою національністю за кількістю були поляки, яких загинуло 75 тис., потім цигани – 21 тис. та **радянські полонені** – 15 тис.). Загалом німці винищили щонайменше 5 млн. 500 тис. європейських євреїв, у тому числі від 2,7 до 2,9 млн. польських євреїв. Масовий спосіб убивства людей, застосований німецькими катами, призвів до того, що єврейські жертви досі часто залишаються анонімними, а встановлення точного поіменного списку цих мучеників видається неможливим. Цей акт геноциду характеризувався німецькою скрупульозністю, а головним координатором організації масової ліквідації єврейського народу був Адольф Айхманн (нім. Adolf Eichmann).

проф. Ян Жарин

Гетто в Ізбіці, вул. Ціха (ŽIH)

Майстерні примусової праці у гетто в Любліні; (IPN)

Вілла в Ванзее (Берлін), де 20 I 1942 р. німці прийняли рішення про проведення фізичної ліквідації єврейського народу (GHWK)

Євреї у вагонах вузькоколійної залізниці по дорозі до табору смерті у Хелмні; (ŽIH)

Євреї з варшавського гетто на Умшлагплаці по дорозі до табору смерті у Треблінці. (IPN)

Спалювання останків євреїв в KL Auschwitz-Birkenau. Фото зроблене таємно одним з членів єврейського Зондеркомандо у 1944 р. (IPN)

Кістки й особисті речі жертв табору смерті в Белжці. (IPN)

Страта євреїв а Понарах, на першому плані литовський поліцай. (IPN)

Розстріл єврейських жінок і дітей у Мізочі на Волині (IPN)

Розстріл єврейських жінок і дітей у Мізочі на Волині (IPN)

Німці виводять євреїв з міста під час повстання у варшавському гетто; квітень-травень 1943 р. (IPN)

Німці виводять євреїв з міста під час повстання у варшавському гетто; квітень-травень 1943 р. (IPN)

Руїни лодзинського гетто після закінчення II світової війни; 1945 р. (IPN)

Повстання у варшавському гетто – багато людей, щоб уникнути смерті в полум'ї чи від рук катів, вистрибувало з вікон. (IPN)

Угорські євреї у KL Auschwitz-Birkenau по дорозі в газові камери. (IPN)